

NEMECKÁ POLÍCIA V ČECHÁCH 1939–1945

EDUARD KAČÍK

Obsadením českých krajín fašistickou armádou v dňoch 14.–15. marca 1939 a utvorením tzv. „Protektorátu Čechy a Morava“ výnosom ríšskeho kancelára zo 16. marca 1939 /č. 75/1939 Zb./ boli likvidované dovtedy ešte existujúce demokratické práva a slobody českého ľudu. Bola vytvorená otvorená fašistická diktatúra, zosilnená bezohľadným národnostným útlakom, a územným rozbitím republiky.

V spoločnom prehlásení Hitlera a Háchu /spolupodpísané tiež Chvalkovským a Ribbentropom/ sa konštatovalo, že prezident „vkladá s dôverou osud českého ľudu a krajinu do rúk vodcu“, ktorý „berie český národ pod ochranu Nemeckej ríše“ a „zaručí mu autonómny vývoj jeho národného života“.¹

V článku 1, odstavec 1 výnosu sa ultimatívnu formou uvádza: „Časti bývalé Česko–Slovenskej republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží napříště k území velkoněmecké říše a vstupují jako Protektorát Čechy a Morava pod její ochranu“.²

Pre formu začlenenia českých krajín do ríše bol zvolený termín „protektorát“. Pojem „protektorát“ sa doposiaľ v medzinárodnej praxi používal pre hospodársky a kultúrme nevyvinuté krajiny. Preto sa protektorátna zmluva medzi Francúzskom a Tuniským bejom z roku 1881 stala v mnohých bodoch predlohou pre Hitlerov výnos zo 16. 3. 1939.³

Protektorát Čechy a Morava však žiadnym štátom neboli. Potrebnou podmienkou existencie každého štátu je územné zaistenie. Prvý článok výnosu stanovil, že

¹ Mníchov v dokumentoch, díl II, Praha 1958. Dokument je podpísaný Háchom, Chvalkovským, Hitlerom, a Ribbentropom

² Celé znenie výnosu bolo uverejnené vo Věstníku Nařízení pro Čechy a Moravu, vydanom 21.3.1939, str.7, a Sbírcе zákonů a nařízení z roku 1939, č. 75 a v Ústředním listě z roku 1939, str. 775

³ Sobota E. Co to byl protektorát, Praha 1946, str. 30

„části bývalé Česko–Slovenské republiky náleží k území velkoněmecké říše“. Ďalej dodával, že z dôvodov „obranu říše může vůdce a říšský kancelář učiniti v této věci odchylky“. Znamenalo to, že protektorát nielenže nemal žiadne vlastné samostatné štátne územie, ale ani spojitost s ríšou v postavení inkorporovanej krajiny neboli pevne stanovená.

Na dosiahnutie svojich cieľov vybudovali nacisti v českých krajinách rozsiahlu sieť nemeckej okupačnej správy,⁴ ktorá mala realizovať germanizáciu.⁵ Svojou štruktúrou sa líšila od správy v samotnom Nemecku. Predovšetkým neboli zriadené žiadne úrady stredného a nižšieho stupňa. Plnením ich úloh boli poverené úrady vrchných zemských radov /oberlandráty, OLR/. Uvedená odchýlka bola dôsledkom skutočnosti, že v rámci tzv. autonómie protektorátu pôsobila aj česká verejná správa. Heydrich po svojom príchode o tom povedal: „Správní rozdělení tohoto prostoru viděno z německé strany je pouze jedním z prostředků a metod, jak tento prostor definitivně ovládnout a vést, je to systém, který nemůžeme srovnávat se správním rozdělením a metodami správy, jež platí v říši vůči německým lidem“.⁶

V prvých rokoch okupácie existovala česká a nemecká správa. Česká správa bola určená pre české obyvateľstvo. Ďalší vývoj priniesol v tomto smere zmeny. Z hlavných článkov českej správy je možné menovať prezidenta, vládu, ministerstvá, zemské úrady, okresné úrady, obecné úrady, české súdnictvo, tiež protektorátnu políciu.

Protektor zlikvidoval hneď po 15. marci zvyšky parlamentarizmu demokratických slobôd a parlamentnej zákonnosti, ktoré kedysi prežili obdobie druhej republiky. Za účinnej pomoci českých vládnych miest prevzali a využili na počiatku okupácie celý zachovalý aparát politických úradov a sústavu orgánov štátnej moci na území Čiech a Moravy. Zaviedli prísny režim ich centrálného riadenia ríšskymi miestami, ktorého reprezentantom bol *ríšsky protektor*. Tak zostala, až na niektoré personálne zmeny, vo svojom úrade aj *vláda* z obdobia druhej republiky, ktorá sa stala len výkonným orgánom okupačných inšancií. Vedľa nej bola vybudovaná sú-

⁴ Král V: Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938–1945, díl I, str. 37...Heydrich čoskoro po svojom príchode do Prahy na jeseň 1941 v prednáške o metódach a cieľoch okupačnej politiky povedal pracovníkom okupačnej správy „Základní linie však musí, ač nevysovena, platit : tento prostor se jednou musí stát německým a Čech tady nemá už konec konců co pohledávat“. vid' taktiež Dokumenty k nacistické vyhlazovací politice Fremund Karel, SAP, 1970

⁵ Pri výsluchu pred súdom vysvetlil K.H.Frank formu germanizácie aj takto : „Sonderbehandlung znamená dáti exekvovati osoby bez soudního rozsudku na základě státně policejnych zjištění skutkové podstaty“ /Chtěli nás vyhubit, str. 184/

⁶ Chtěli nás vyhubit, str. 132 /Heydrichov prejav v Černínskom paláci, deň 20.10.1941

stava nemeckých potlačovateľských orgánov v správe a súdnictve, ktorá postupom doby *dokonale prekrývala právomoc* zodpovedajúcich autonómnych orgánov.

Existovala tu dobre preorganizovaná sústava ríšskych úradov, ktoré pracovali ako súčasť ríšskej správy a v mene ríše /Reichseigene Verwaltung/.⁷ Ríšske úradovne boli príslušné pre všetky záležitosti, týkajúce sa priamo nemeckej správy, alebo nemeckých štátnych občanov, ďalej pre všetky odvetvia bývalej československej správy, ktoré boli na základe nemeckých predpisov výhradne v kompetencii ríšskej správy a samozrejme boli kontrolným orgánom nad autonómnou správou.

Najväčším a snáď i nečakaným úspechom nacistov hneď po vykonaní okupácie českých krajín bolo, že mohli prevziať relatívne kompaktný štátny aparát bývalej republiky i s úradníctvom, vrátane četníctva a polície. Tento aparát bol daný vplyvom kolaborantskej činnosti protektorátnej vlády k dispozícii okupantom.

Doterajšia historiografia venovala bezpečnostným zložkám na území Čiech a Moravy, v širšom slova zmysle nacistickému bezpečnostnému aparátu v období neslobody pozornosť prevažne iba v súvislosti s ich činnosťou proti domácejmu odbojovému hnutiu. Do odbornej literatúry sa tak dostalo síce mnoho cenných, ale len dielčích správ o ich činnosti, úlohách, organizačnom členení, atď. Doteraz postrádame v odbornej literatúre celistvejší obraz o bezpečnostnom aparáte v tomto období. Najmä o *nacistických bezpečnostných zložkách s akcentom na Bezpečnostnú službu ríšskeho vodcu SS a SD /Der sicherheitsdienst des Reichsführers, SS/SD/, nakoľko táto mala dominantné postavenie tak nad ríšskymi policajnými zložkami /bezpečnostnou políciou a poriadkovou políciou/, ako aj nad protektorátnymi (vládna polícia), vládne vojsko. Pokúsime sa preto o sprostredkovanie tejto problematiky aspoň v takom rozsahu, ako to dovoľuje súčasný stav výskumu, prístupnosť a zachovanosť archívneho materiálu.*⁸

⁷ Janák J.: K vývoji štátni správy v českých zemích, Brno 1974, str. 120–125

⁸ Bibliografický záber je rozsiahly, no o vývoji týchto zložiek fragmentárny:

ŠEBOR S.: Články k štruktúre a postaveniu nemeckých bezpečnostných zložiek v Čechách a na Morave vo Věstníku MV–1940–1943. Správnou charakteristikou bezpečnostných zložiek i keď len okrajovo, sa zaoberajú práce: BÍMAN S.: Nacistická bezpečnostná služba v Protektoráte Čiech a Moravy, SAP 1968, str. 297–299. GOTTWALD K.: O úloze bezpečnostného aparátu, Praha 1975, vybrané state z : Spisy II–IV, Praha 1952, Spisy VII–VIII, Praha 1953, Záříové dny 1938, Praha 1971,

HUBENÁK L.: Politika nemeckej ochranné zóny na Slovensku v roku 1939, SAP 1967, XVUU, s. 318–408, Archívne pramene k dejinám štátu a práva na Slovensku, PHS č.12/1966 s. 159–177. KRÁL V.: Dny, ktoré otráslí Československem, Praha 1975 /celé/, OTÁHALOVÁ L.+ Červínková M.: Dokumenty z histórie československej politiky 1939–1943, Praha 1966, s.402, PASÁK T.: Činnosť protektorátni reprezentace na podzim roku 1939, ČsČH 17/1969, s. 553–573, Vstup německých vojsk na české území 1939, ČsČH 17/1969 s. 161–164, SANDER R.: Přehled vývoje československé vojenské správy 1918–1934, HV č.3/1965 s. 34–37, Šisler S.: Příspěvek k vývoji

Na rozdiel od územia **pomníchovského** slovenského štátu, kde dominantné postavenie mali vlastné bezpečnostné orgány, i keď de facto kontrolované Nemcami, *na území Protektorátu Čiech a Moravy bezpečnostnú správu priamo riadili, resp. vykonával nacistický bezpečnostný aparát napojený štruktúrne na tretiu ríšu.*

Pre *nemeckú políciu*, ktorá pôsobila na území protektorátu, bolo charakteristické, že mala v podstate rovnaké úlohy i štruktúru organizácie ako vo vlastnom Nemecku. Riadne policajné úrady, ktoré zastávali všeobecné policajné úlohy, boli tvorené z poriadkovej, bezpečnostnej a správnej polície. Zvláštne policajné úrady obstarávali špeciálne úlohy verejnej správy, napr. polícia banská, plavebná, železničná, daňová, colná, letecká a pod.⁹

Najdôležitejšie a v protektoráte úplne zastúpené boli **poriadková polícia** (Ordnungspolizei), a **bezpečnostná polícia** (Sicherheitspolizei). Poriadková polícia sa delila na ochrannú políciu /Schutzpolizei/, četníctvo /Gendarmen/, obecnú výkonnú políciu /Gemeindevollzugspolizei/, a požiaru ochrannú políciu /Feuerschutzpolizei/. Bezpečnostnú políciu tvorila štátna tajná polícia /Geheimstatapolizei/, spolu s bezpečnostnou službou /Sicherheitsdienst/ a kriminálna polícia /Kriminalpolizei/.

Ochranná polícia /Schupo/ mala za úlohu chrániť štát, osoby i majetok, zabezpečovať klud a poriadok, stíhať priestupky vôbec, a iné. Schupo vykonávalo tiež pátranie po zbehoch pracovnej služby a vojenských zbehoch. **Štátna tajná polícia** /Gestapo/ mala pátrať a eliminovať na celom území štátu všetky nebezpečné živly, podávať správy štátnej moci a neustále informovať úrady o zistených, pre ne dôležitých javoch. Najvyšším úradom gestapa bol úrad štátnej tajnej polície Das Geheime Staatspolizei v Berlíne. **Bezpečnostná služba SD** bo-

a organizácii okupačnej správy v českých zemích v létech 1939–1945, SAP 13/1963, č.2 s. 46–98, TESAŘ J.: K problému nacistické okupačnej politiky v Protektoráte v roce 1939, HV 1969, s. 40–85. Poznámky k problému okupačného režimu v tzv. „Protektorátě“, HV 1964, s. 153–191, 333–385. VANĚČEK V. Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945, Praha 1975, s. 453–468. Mnichov v dokumentech I–II, Praha 1958, /Zborník celý/: Na obranu republiky proti fašizmu a válce, Praha 1955. VIETOR M.: Systém a poločné úlohy nacistických okupačných orgánov, PS 1964, s. 483–508: Dejiny okupácie južného Slovenska 1939–1945, Bratislava 1967, s. 620...

⁹ Věst. nar. str. 147 – Výnos o členení nemeckého štátneho ministerstva z 4. 11. 1943, par. 4. Policajným ministrom bol ríšsky minister vnútra, ktorý stál na čele všetkej nemeckej polície ako ríšsky vodca SS na ministerstve vnútra. Úrad šéfa nemeckej polície sa delil na 2 odbory: 1. Hlavný úrad poriadkovej polície /Hauptamt der Ordnungspolizei/, 2. Hlavný úrad pre bezpečnosť ríše /Reichssicherheits – Hauptamt/.

la spravodajskou agentúrou bezpečnostnej polície, ale bola súčasne tiež orgánom úzko spojeným s NSDAP.¹⁰

Kriminálna polícia /KRIPPO/ mala za úlohu objasňovať spáchané zločiny a prečiny a taktiež im predchádzať. Najvyšším úradom bol Ríšsky úrad kriminálnej polície Reichs-Kriminalpolizei.

Faktická existencia jednotlivých zložiek nemeckej polície v českých zemiach dlho nedostávala „normatívny podklad“. Len nariadenie o zákonodarnom práve v Čechách a na Morave zo 7.6.1939 v paragrafe 2 odst. 1 uvádzalo, že v Protektoráte platí paragraf 1, 7 a 8 nariadenia o policajných nariadeniach ríšskych ministrov zo dňa 14. novembra 1938.¹¹

Až nariadením z 1.9.1939 „o vybudovaní správy a nemeckej bezpečnostnej polície“ bola uzákonená aspoň jedna časť nemeckej polície. Paragraf 10 určil, že v protektoráte „prijímajú sa tajná štátna polícia a časti kriminálnej polície /posledné, pokiaľ sa to dáva potrebné/, v dôsledku zavedenia nemeckej trestnej právomoci, do vlastnej ríšskej správy“. Naďalej však zaostával právny stav za faktickým stavom, pokiaľ išlo o nemeckú poriadkovú políciu.

Poriadková polícia bola legalizovaná až nariadením protektora z 18.9.1940, ale len ako konštatovanie už existujúceho,¹² paragraf 2 vysvetľoval, že „k úradu ríšskeho protektora patrí **veliteľ poriadkovej polície a veliteľ bezpečnostnej polície**. Obaja sú bezprostredne podriadení štátnemu tajomníkovi ako vyššiemu vedúcemu SS a polície“.

Velitelia bezpečnostnej a poriadkovej polície podliehali síce pokynom ríšskeho protektora, alebo hlavného úradu poriadkovej polície. Neboli do úradu ríšskeho protektora začlenení, ale len k nemu „príčlenení“.¹³

Veliteľ poriadkovej polície u ríšskeho protektora v Čechách a na Morave /Der Befehlshaber der Ordnungspolizei beim Reichsprotektorin Bohmen und Mähren/ bol zodpovedný za výkon smerníc a úloh pre poriadkovú políciu a mal dozor nad uniformovanou českou políciou, t.j. vládnu políciou, četníctvom

¹⁰ SD bola najskôr riadnou službou SS a od roku 1934 celej nacistickej strany. Formálne bola bezpečnostná polícia a SD zlúčená výnosom z 27. 9. 1937 do „Hlavného úradu pre bezpečnosť riše“. Fakticky boli zlúčené už 26. 6. 1936, kedy Heydrich ako veliteľ SD bol menovaný veliteľom bezpečnostnej polície.

¹¹ RGBI – I, s. 1039 vid' Šebor S. Vestník MV–1940, Ríšskoneemecká polícia, str. 177–182, VŠEHRD 1940 Vládni polície Protektorátu Čechy a Morava, str. 144–145. SVPS Základy říšské polície 1940, s. 166–205

¹² Věst. nar. s. 425 – nariadenie o rozčlenení úradu ríšskeho protektora

¹³ Spověď K.H.Franka, s. 74. Protektor mohol síce vydať zásadný politický rozkaz, napr. veliteľovi bezpečnostnej polície. Veliteľ bezpečnostnej polície podal však napriek tomu v každom takomto prípade najskôr správu hlavnému ríšskemu bezpečnostnému úradu v Berlíne, a dal si odtiaľ udeliť vykonávací rozkaz

a **obecnou políciou**. Súčasne bol poverený vedením **Úradu správy a práva /Amt Verwal – tung und Recht/**, ktorý bol pre protektorát ustanovený pri služobní veliteľa poriadkovej polície. Zmieneny úrad sa zaoberal policajnou správou a vecnou príslušnosťou veliteľov bezpečnostnej a poriadkovej polície. Predovšetkým riešil otázky všeobecnej policajnej správy.¹⁴

Poriadková polícia v protektoráte sa delila na policajný zbor /die Polizeigruppe/ a uniformovanú samostatnú službu /der uniformierte Einzeldienst/. **Policajný zbor** bol organizovaný vojensky a tvorili ho pluky a prápory. Policajný zbor plnil úlohy, ktoré v Nemecku patrili obrannej polícii. Najmä sa staral o zachovávanie kludu a poriadku, mal eliminovať nepokoje, vykonávať hliadkovú službu, cestnú kontrolu a iné. Samostatnú uniformovanú službu vykonávali četnícke hajtmanstvá, četnícke veliteľstvá, veliteľstvá na policajných cvičištiach a iné veliteľstvá, vytvárané podľa potrieb. Úlohy samotnej služby boli závislé na tom, akému okupačnému úradu bola služba pridelená.

Vedenie policajného zboru výhradne patrilo veliteľovi poriadkovej polície pri úrade ríšskeho protektora. Ten rozhodoval o jeho využití i rozmiestnení. **Vrchný zemský rada** nebol nadriadený policajnej jednotke pôsobiacej v jeho obvode. Ale táto jednotka, neskôr väčšinou v sile jedného práporu, bola mu k dispozícii, ak bolo potrebné „zaistiť klud a poriadok“ v príslušnom obvode. Aké sily a prostriedky boli použité, rozhodol veliteľ práporu. Vrchný zemský rada bol priamym predstaveným len policajným úradníkom, prideleným mu ako „samostatná uniformovaná služba“ a ukladal im úlohy.¹⁵

Poriadková polícia práve tak, ako bezpečnostná polícia, prišli do českých zemí súčasne s okupačnou armádou. Ich jednotky boli prvý mesiac podriadené príslušným veliteľom armádných zborov, a boli v mieste každého Oberlandrátu. Väčšie jednotky poriadkovej polície sa usadili v Prahe, Kladne, Plzni, Českých Budejoviaciach, Pardubiciach, Kolíne, Brne, Olomouci, Moravskej Ostrave a Jihlave.¹⁶

Druhá časť nemeckej poriadkovej polície – samostatná uniformovaná služba

¹⁴ ŠÚA – ÚRP – II d – 6231 – 5 prípis protektora oberlandrátom z júla 1939: Výkon policajnej činnosti u ORL, územná organizácia a personálne záležitosti nemeckej polície, územná organizácia a personálne záležitosti českej polície, požiarienej, ochrannnej polície, civilnej leteckej obrany, technická núdzová pomoc, dopravná polícia, stavebná polícia apod.

¹⁵ ŠA Brno – B 252 – služobné pokyny pre nemeckú poriadkovú políciu z 13.9.1939

¹⁶ Neskôr pôsobili na českom území dva pluky poriadkovej polície. Prvý bol v Čechách a mal prápor v Prahe a roty v Hradci Králové, /čaty v Náchode, Pardubiciach, a Hradci Králové/, Klatovách, Plzni, Kolíne, Mladej Boleslavi, a Tábore. Druhý pluk bol rozmiestnený na Morave a tvorili ho : prápor v Brne /roty v Brne a Olomouci/, roty v Jihlave, Holešove a Moravskej Ostrave. Tento stav trval do 15.7.1941, kedy bola vykonaná zmena v územnej organizácii spojením rôt do práporov. Každý prápor bol príslušný pre niekoľko obvodov vrchných zemských radov. Policajný pluk v Čechách bol zložený z 3 práporov: v Prahe /Praha, Kladno/, Klatovách /Klatovy, Česká

bola v protektoráte väčšinou zastúpená **četníctvom**. Nemecké četnícke veliteľstvá boli v každého Oberlandrátu. Vo väčších obciach boli četnícke stanice, policajné hraničné stanice, nádražné kontrolné stanice. Všetky tieto četnícke úradovne služobne podliehali príslušnému zemskému radovi. Odbornú a vojenskú kontrolu nad nemeckým četníctvom vykonávali dôstojníci četníctva.

Územná organizácia nemeckého četníctva bola pozmenená v súvislosti s Heydrichovou reformou verejnej správy.¹⁷

V miestach, kde boli zrušené úrady vrchných zemských radov /OLR/, prešli četnícke veliteľstvá a ostatné služobne pod právomoc vedúcich okresných hajtmánov. Obvody četníckych úradovní boli upravené v súlade so zmenami v územnom delení protektorátnej policajnej správy.¹⁸

Nemecká **bezpečnostná polícia** mala v českých zemiach za úlohu „vyšetřovati všechny státy a národu nepřátelské snahy, výsledek šetření sbíratí, hodnotiti, podávati říšskému protektorovi a úřadům jemu podřízeným, uvědomovati je o současném stavu skutečností pro ně důležitých a dávati jim podněty.“¹⁹

Na čele bezpečnostnej polície stál veliteľ bezpečnostnej polície ríšskeho protektora v Čechách a na Morave /der Befehlshaber der Sicherheitspolizei beim Reichsprotektor in Bohmen und Mähren/. Patríli mu záležitosti organizácie bezpečnostnej polície, štátnej tajnej polície, kriminálnej polície, bezpečnostnej služby, ochranná a preventívna služba, politické správy, záležitosti cudzincov a pasov, politické organizácie, spolky, cirkevné záležitosti, niektoré hospodárske otázky, sťažnosti došlé bezpečnostnej polícii a iné.

Najviac známe a u nás obávané bolo **Gestapo**, ktoré malo svoje odbočky vo všetkých väčších mestách. S odvolaním sa na úlohu „zabrániť činnosti a snahám nepriateľských národov“ mohlo nariadiť ako „preventívne“ opatrenie tzv. **ochrannú väzbu** (Schutzhaft).²⁰

V tejto súvislosti treba uviesť, že na území Čiech a Moravy bola v období neslobody uskutočnená aj recepcia nemeckého policajného práva. Na rozdiel od

trestného práva justičného. V paragrafe 163 ríš. tr. pr. je vyslovený všeobecne princíp legality, platí v práve policajnom zásada **oportunity**, polícia nie je povinná alebo oprávnená zakročiť, ak sú dané skutkové predpoklady pre zákrok, otázku, či sa má zakročiť, posudzuje sama „nach pflicht mässigen Ermessen“. Ak príde v konkrétnom prípade k záveru, že policajný zákrok by za danej situácie viedol ku zhoršeniu stavu, „policajno-závadovému“, môže od zásahu celkom upustiť. Princíp oportunity platí však i o voľbe prostriedkov policajných zásahov „polícia volí vždy ten prostriedok, ktorý je za danej situácie najúčinnjší k odstráneniu nebezpečenstva, hroziaceho hodnote, proti spoločenskému poriadku“.

Tým prichádzame k otázke, proti komu má smerovať policajný zákrok. Polícia musí zakročiť nielen proti samotnému narušiteľovi t.j. proti tomu, kto je pôvodcom určitého stavu, ale i proti osobe, ktorá je zodpovedná za správanie priameho narušiteľa, ba dokonca i proti osobám celkom nezúčastneným.

V súvislosti s tým je potrebné poznamenať, že tieto nové zásady viedli hoci- kde i ku zmene ďalších základných materiálnych pojmov policajného práva, tak najmä pojmu „verejná bezpečnosť“, „verejný klud“ a „verejný poriadok“.²¹ V národnosocialistickom právnom poriadku štát chápe ochranu verejnej bezpečnosti celkom inak, ako to bolo predtým. V duchu myšlienok národného socializmu štát však s ochrannými opatreniami nevyčkáva až do posledného okamihu, ale zasahuje ihneď, akonáhle sa odpor, alebo nechť podrobiť sa jeho moci, stáva zrejmom.²²

K ochrane národnej pospolitosti má ríšska polícia k dispozícii isté prostriedky, ktoré sú navzájom odlišné podľa konkrétneho cieľa, ktorý má byť dosiahnutý. Mimo prostriedkov neformálnych, ako upozornenie, napomenutie, varovanie, patrí najmä ochranná väzba. Ide tu v podstate o obmedzenie osobnej slobody policajnou väzbou – opatrením bezpečnostného úradu. Na základe tohoto nariadenia

²¹ Skoršie poňatie definovalo „verejnú bezpečnosť“ ako narušený stav verejnosti a jej ochrana pred nebezpečenstvom, ktoré ohrozuje štát a jeho zriadenie, ďalej ako ochrana života, zdravia, slobody, a cti štátnych občanov a ich majetku. Ochrana verejnej bezpečnosti políciou sa tiež často vyjadrovala ako povinnosť uložená polícii chrániť statky, uznaná platným právnym poriadkom, proti všetkým nebezpečenstvám, ktoré ohrozujú ich existenciu alebo integritu. In: KERHL H.: Die Polizei, v publikácii „Grundlagen, Aufbau und Wirtschaftsordnung des nationalsozialistischen Staates“, zošit 29, s. 7.

²² Pojem „verejného kludu“ sa v nemeckej náuke celkom kryje s poňatím verejnej bezpečnosti, napriek tomu však nestratil celkom svoj vlastný význam: Ochrana verejného kludu zahŕňa v sebe predovšetkým starostlivosť o integritu štátu pred vnútorným nebezpečím. Konečne „Ochrana verejného poriadku“ zahŕňa v sebe starostlivosť o zachovanie všetkých noriem akéhokoľvek obsahu, ktorých účelom je zabezpečenie predpokladov kľudného ľudského a štátnoobčianskeho života. Pri tom nejde snáď len o vykonanie platných noriem, ale o odstránenie všetkého, čo sa priech panujúcim zásadám právnym, etickým a sociálnym. In: KERHL H.: Die Polizei, s. 8 v cit. publikácii.

Budějovice, Tábor, Plzeň/ a Kolín/ Kolín, Pardubice, Hradec Králové, Mladá Boleslav/In. ŠÚA – ÚRP – II d – 6231–5 – rozkaz veliteľa poriadkovej polície o územnom členení z 11. 7. 1941.

¹⁷ ŠÚA–ÚRP–II d 6231 – nariadenie veliteľa poriadkovej polície o organizácii četníctva v protektoráte z 10. 6. 1942

¹⁸ ŠÚA–ÚRP–II d 6231 – prehľad organizácie nemeckého četníctva 1. júna 1944

Například v roku 1944 existovali četnícke hajtmanstvá v Prahe, Táboře, Kolíne, Brne a Olomouci. Četnícke veliteľstvá mali sídla v mestách s nasledujúcim počtom podriadených četníckych služobní: napr. Praha 4, Kladno 25, Plzeň 19, atď.

¹⁹ In. RGBl – I., s. 1681 – nariadenie o vybudovaní správy nemeckej bezpečnostnej polície v protektoráte z 1. 9. 1939, par. 11.

²⁰ vid' bližšie – Šebor S. c.d. str. 150, Věstník MV 1940, str. 1005

a k jeho vykonaniu vydalo Ríšske ministerstvo vnútra zo dňa 12. 4. 1934/²³ zemským vládam a ríšskym miestodržiteľom podrobnejší pokyn: uvalenie ochrannej väzby je prípustné proti osobám, ktoré „svojím chovaním, najmä svojou činnosťou štátu nebezpečnou ohrozujú priamo verejnú bezpečnosť a poriadok.“ Tým bola teda daná jednotná smernica pre používanie ochrannej väzby na celom ríšskom území.

Prakticky to znamenalo zatknutie, výsluch a deportáciu do koncentračného tábora. Najvyššou zložkou v hierarchickej štruktúre Gestapa v českých zemiach boli **vedúci úradovne štátnej tajnej polície**, /*Staatspolizei leitstellen*/ v Prahe pre Čechy a v Brne pre Moravu. Nadväzovali na operačné jednotky štátnej tajnej polície /*Einsatzgruppen der Geheimen Staatspolizei*/, ktoré pôsobili v Prahe a v Brne v prvom mesiaci okupácie. Vedúci úradovní boli v priamom spojení s úradom štátnej tajnej polície v Berlíne a odtiaľ bezprostredne dostávali rozkazy. Nezávisle na sebe posielali do Berlína denné správy. Vedúcim úradovniam štátnej tajnej polície podliehali **pobočky**, /*Aussendienststelle*/, ktoré pôsobili vždy jedna pre niekoľko politických okresov. V čase vojenskej správy im predchádzali operačné veliteľstvá štátnej tajnej polície /*Einsatzkommandos Geheimen Staatspolizei*/ . Obvody pôsobnosti pobočiek boli vždy upravené podľa nového územného delenia Oberlandrátov tak, aby bola dosiahnutá, pokiaľ možno, čo najväčšia zhoda.²⁴

Dominantné postavenie mala bezpečnostná služba /*Sicherheitsdienst*/.

Reinhard Heydrich pôvodne koncipoval **bezpečnostnú službu** ako husto prepletený dozorný systém nad všetkým životom nemeckého národa, ktorého cieľom bolo dostať každého občana pod trvalú kontrolu. Bezpečnostná služba sa tak mala stať nielen straníckou politickou políciou, ale zárodokom budúcej nacistickej polície, ktorá by po uchopení moci nacistami nahradila dovtedajšiu bezpečnostnú políciu Weimarskej republiky.

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že postupné splyvanie štátnych inštitúcií a organizácií v tretej ríši – nakoniec v každom autoritatívnom a totalitárnom zriadení – je jedným z charakteristických, logických a nutných javov. Na poli bezpečnostno-polícajnóm a spravodajskom prebiehalo síce toto „zjednocovanie“ zdanlivo pomaly, ale premyslene. Prvý krok bol urobený 17. 6. 1936, kedy bol

²³ Cit. výnos síce v úradnej zbierke publikovaný nebol, ale jeho obsah bol daný k dispozícii dennej tlači a uverejnený vo „*Völkischer Beobachter*“ zo dňa 14. apríla 1934, č. 104 a mimo toho v odborných juristických publikáciách, napr. v Berlíne v „*Die Wirtschaftsbrücke*“, s 51 an.

²⁴ Napríklad v lete 1939 sa nachádzali pobočky štátnej tajnej polície v nasledujúcich mestách: Benešov, České Budejovice, Jičín, Mladá Boleslav, Klatovy, Hradec Králové, Pardubice, Plzeň, Tábor, Jihlava, Kroměříž, Olomouc, Velké Meziříčí, Prostějov, Zlín a Hodonín. Vo Vsetíne, Hodoníne a Moravskej Ostrave boli hraničné policajné komisariáty (*Grenzpolizeikommissariate*). In: ŠUA–URP II d 6405–Organizácia štátnej tajnej polície zo 4. augusta 1939.

Himmler menovaný ríšskym vedúcim SS a šéfom všetkej nemeckej polície v ministerstve vnútra. Jeho bezprostredný podriadený R. Heydrich, potom od 26. 6. 1939 v personálnej únii riadil nemeckú tajnú štátnu políciu /*Gestapo*/, nemeckú kriminálnu políciu /*Kripo*/, a bezpečnostnú službu /*SD*/ . Až do októbra 1939 však vlastnú prácu všetkých týchto troch zložiek riadili dve ústredne: **Hlavný úrad bezpečnostnej polície** /*Hauptamt der Sicherheitspolizei*/ a **Hlavný úrad SD** /*SD–Hauptamt*/ . Vyvrcholením týchto snáh bola reorganizácia celého bezpečnostného a policajného systému v roku 1939. Výnosom ríšskeho vedúceho SS a šéfa nemeckej polície H. Himmlera z 27. septembra 1939 bol k 1. októbru 1939 vytvorený z dvoch menovaných hlavných úradov jediný najvyšší policajno–bezpečnostný orgán **Hlavný ríšsky bezpečnostný úrad** /*Reichssicherheitshauptamt – RSHA*/, začleňujúci do seba bezpečnostnú službu, *gestapo*, a nemeckú kriminálnu políciu.²⁵

Základom budúcej bezpečnostnej služby v Protektoráte Čechy a Morava boli zvláštne oddiely bezpečnostnej služby /*Sonderkommando SD*/, ktoré prišli za okupačnou nemeckou armádou v marci 1939 v rámci dvoch zmiešaných skupín pre nasadenie /*Einsatzgruppen*/ ²⁶ a členili sa na menšie jednotky.

Bez spolupracovníkov, ktorí vedeli a poznali české politické, hospodárske a kultúrne pomery, by nebola práca SD v protektoráte možná.

O starú nemeckú agentúrnu sieť bol zvädzaný ostrý boj medzi bezpečnostnou službou a vojenskou spravodajskou službou. Vefa agentov preto prechádzalo od jednej zložky ku druhej, dokiaľ sa ich pomer nestabilizoval.²⁷

V prvých týždňoch a mesiacoch existencie protektorátu neexistovala pevná štruktúra a organické rozdelenie práce bezpečnostnej služby. Neboli vydané ani

²⁵ Viď bližšie Bíman S. c.d. str. 297–305.

²⁶ In ŠUA–Praha, fond Úd–Dodatky, kartón 22. Na Protektorátnom území velil vrchný vládny rada SS – *Standarte*führer Rasch, druhý pre Moravu, SS – *Standarte*führer Stahlecker. Skupiny pre nasadenie tvorili príslušníci bezpečnostnej služby a bezpečnostnej polície (*Sipo–Sicherheitspolizei*), *gestapo* a nemecká kriminálna polícia. Príslušníci bezpečnostnej služby utvorili už uvedené zvláštne oddiely SD s vlastnými úlohami a príslušníci bezpečnostnej polície (*Sipo*), ktorá bola známa veliteľstvom pre nasadenie (*Einsatzkommando*) umiestneným v Prahe, Českých Budejoviach, Plzni, Kolíne, Pardubiciach, Brne, Olomouci, Zlíne a Moravskej Ostrave. Každé toto veliteľstvo bezpečnostnej polície utvorilo ihneď po príchode na miesto určenia, častokrát i za presunu, menšie veliteľstvá (*Unterkommand*) vhodne rozmiestnené po zverenom správnom obvode, ktoré bezprostredne podliehali a dostávali od neho pokyny kuriérnou cestou.

²⁷ KMONÍČEK J.: c.d. napr. tieto úlohy SD v prvých dňoch a týždňoch činnosti v protektoráte: 1. vypracovať zoznamy obyvateľstva nemeckej národnosti za účelom vybudovania spravodajskej siete, 2. zachytiť štatistické dáta o priemysle, hospodárstve a obchode. 3. zistiť údaje o bývalých politických stranách, spolkoch a ich majetku. 4. dodávať nadriadenej zložke správy o všeobecnej situácii, náladách obyvateľstva a všetkých iných dôležitých udalostiach.

jednotné pravidlá a pokyny, ale veľa bolo ponechané na vedúcich jednotlivých skupín, ich skúsenosti a iniciatívu.

Konečná podoba a postavenie bezpečnostnej služby a vzťah k partnerom, z ktorými jednala, sa dotvoril až po vyriešení otázky nemeckej správy v protektoráte a špeciálne postavenie štátnej bezpečnosti a policajného aparátu.²⁸

Organizačná výstavba Gestapa v protektoráte prebiehala omnoho rýchlejšie a bola postavená na systéme oberlandrátov už v letech 1939, zatiaľ čo SD prakticky vykonávala túto činnosť až na jeseň tohoto roka, najskôr v priebehu októbra a novembra. Rozdiel medzi organizačnou štruktúrou SD a Gestapa pozostával v tom, že Gestapo malo v protektoráte dve vedúce úradovne /Staatspolizeileitstelle/ v Prahe a Brne, zatiaľ čo bezpečnostná služba len jednu /SD-Leitabschnitt/ v Prahe. Ďalší rozdiel bol v tom, že SD mala v sídlach oberlandrátov služobne, ktorým podliehalo i niekoľko vidieckych služobní, a tým zase blokové pobočky. Gestapo tu malo umiestnené len vidiecke služobne a niekoľko hraničných policajných komisariátov /Grenzpolizeikommissariat/, ktorým už nepodliehali ďalšie nižšie služobne. Tak patričná služobňa Gestapa nemusela vždy jednať so služobňou bezpečnostnej služby, ale len s vidieckou služobňou.²⁹

V rokoch 1938–1942 existovalo v protektoráte 15 služobní bezpečnostnej služby v Prahe, Českých Budějoviciach, Plzni, Hradci Králové, Moravskej Ostrave, Jičine, Kladne, Klatovách, Kolíne, Olomouci, Pardubiciach, Táboře a Zlíne. Dve existovali len v rokoch 1939–1940 /Nemecký Brod a Mělnice/.

Namiesto vidieckych služobní boli v začiatočnom období pomerne dosť budované **blokové pobočky**, ktoré boli neraz vedené členom bezpečnostnej služby z povolania. Väčšina z nich bola vedená len spolupracovníkmi v čestných funkciách.

Vytvorením RSHA sa všeobecne rozšírila právomoc veliteľov bezpečnostnej polície i na bezpečnostnú službu.³⁰

Od 1. septembra 1939 mali titul veliteľ bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby. /Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und SD–BdSuSD/.

Bezpečnostná služba bola podriadená tomuto veliteľovi, ktorému slúžila ako dodávateľ informácií, podľa ktorých mohol ovplyvňovať a usmerňovať svoje rozhodnutia a opatrenia.

V Protektoráte, rovnako ako v ríši i ďalších okupovaných územiach, existovala

²⁸ ŠISLER S.: Studie o organizaci a působnosti nacistické okupační správy v českých zemích v letech 1939–1945. SAP 1972, s. 183–220.

²⁹ Vid' o tom bližšie dôverný obežník veliteľa bezpečnostnej polície SS – Oberführera, dr. Waltera Stahlecker B., Nr.630/39 zo 17. 8. 1939, ŠUA – Praha, fond ÚRP, karton 312, sign. I–1 d–6405.

³⁰ RSHA Reichssicherheitshauptamt – Hlavný ríšsky úrad pre bezpečnosť.

funkcia **Vyššieho vedúceho SS a polície**. Od 28. apríla 1939 až do konca vojny bol nositeľom tejto funkcie štátny tajomník, od augusta 1943 štátny minister SS Oberguppenführer Karl Hermann Frank.³¹

Vyšší vedúci SS a polície bol priamym zástupcom ríšskeho vedúceho SS a šéfa nemeckej polície Heindricha Himmlera na území protektorátu. Podliehali mu všetky formácie SS a polície. Jeho hlavnou úlohou bolo koordinovať predovšetkým ich všetku činnosť: v mimoriadnych prípadoch bol ich priamym a jediným veliteľom s neobmedzenou právomocou použiť podľa svojho uváženia. Z tohoto dôvodu mu podliehal okrem iného i veliteľ bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby, ktorý ho nielen pravidelne informoval o všetkých udalostiach a pripravovaných akciách, ale dostával od neho priame pokyny pre svoju prácu, prejednával s ním vhodnosť či nevhodnosť pripravovaných zákrokov.

Podľa nariadenia o vybudovaní správy a nemeckej bezpečnostnej polície v Protektoráte Čechy a Morava z 1. 9. 1939,³² mal i ríšsky protektor v rámci „jednotnej nemeckej správy“ možnosť ovplyvniť činnosť bezpečnostnej služby svojimi pokynmi a dával jej úlohy, pre ňu špecifické a odlišné od ostatných.³³

³¹ ŠUA – Praha, fond ÚRP, karton 15, sing. I A, obežník I A 838/4569 z 8.5.1939.

³² Reichsgesetzblatt I, s. 1681, Verordnungsblatt des RP, 1939, s. 126–128.

³³ Můžeme porovnať stav i s ostatnými zločkami z. 31. mája 1941:

Gestapo v Čechách (Staatspolizeileitstelle Prag)	865 zamest.
Gestapo na Morave (Staatspolizeileitstelle Brun)	610 zamest.
Nemecká kriminálna polícia v Čechách (Kriminalpolizeileitstelle Prag)	157 zamest.
Nemecká kriminálna polícia na Morave (Kriminalpolizeileitstelle Brun)	107 zamest.
SD v Čechách a na Morave (SD Leitabschnitt Prag)	323 zamest.
Ústredňa pre židovské obyvateľstvo (Zentralstelle für jüdische Auswanderung) (Gestapo)	71 zamest.
Vystahovalecký fond (Auswanderung für Böhmen und Mähren) (Gestapo)	26 zamest.
Služobňa pre správu a zhodnotenie vystahovaleckého fondu (Verwaltungs und Verwertungsstelle des Auswanderungsfonds für Böhmen und Mähren) (Gestapo)	82 zamest.
<hr/>	
SPOLU:	2.241 zamest
Druhý, bližšie nedatovaný materiál z roku 1941:	
Veliteľ bezpečnostnej polície	25 zamest.
Bezpečnostná služba v Čechách a na Morave	350 zamest.
Gestapo v Čechách	900 zamest.
Gestapo na Morave	580 zamest.
Nemecká kriminálna polícia v Čechách	170 zamest.
Nemecká kriminálna polícia na Morave	110 zamest.
<hr/>	
SPOLU:	2.135 zamest.

In.: ŠUA–Praha, fond ÚRP, nezaradený materiál
ŠUA–Praha, fond ÚRP, nezaradený materiál

Bezpečnostná služba napomáhala exekutive predovšetkým tým, že i ona sa orientovala vo svojej práci na osobné otázky, ktoré potom nebolo ťažké Gestapu dokončiť.

K 21. decembru 1944 veliteľ bezpečnostnej polície a bezpečnostnej služby vydal rozkaz, ktorým ustanovil 3 veliteľov bezpečnostnej polície v Liberci pre Sudety, v Prahe pre Čechy a Brne pre Moravu. Vedúci úradovne Gestapa a kriminálnej polície boli zrušení a ich podriadené úradovne zlúčené veliteľom bezpečnostnej polície.³⁴

Bezpečnostná služba v protektoráte však zostala touto zmenou nedotknutá, až do májových dní roku 1945 bola zabezpečená organizačná nezávislosť bezpečnostnej služby na bezpečnostnej polícii.³⁵

Vzájomný pomer SD a Gestapa v protektoráte bol upravený výnosom R. Heydricha z 5. mája 1939 o organizačnej výstavbe Gestapa, ktorý v čl. 4 ustanovuje jedného vedúceho nad obidvomi zložkami s úlohou koordinovať ich činnosť podľa potrieb nemeckého politického vedenia.³⁶

V celku je možné povedať, že úroveň a výsledky činnosti nespĺnili očakávanie svojich tvorcov. Preto sa od roku 1942 prechádza na systém jedného vedenia, jednej služobne a referáty Gestapa, kriminálnej polície a bezpečnostnej služby, ktoré väčšinou spoločne pracujú na jednej veci / v troch väzbách : spravodajské zistenie – vypátranie – vyšetrovanie, likvidácia. Preto je tiež pomaly Gestapu povolené budovať systematicky vlastnú sieť informátorov nezávislých na bezpečnostnej službe. U Gestapa je pre ten účel zriadený referát „N“, ktorý je príslušne finančne dotovaný.

Bezpečnostná služba mala byť korigujúcou zložkou pre správy podávané vedúcimi úradníkmi štátnych, stranických, policajných a vojenských inštitúcií, nakoľko sa ukázalo, že ich správy sú rôzne a tendenčne skresľované. Mala podávať správy o skutočne existujúcej situácii, pracovať objektívne. Mala byť necenzurovanou spravodajskou službou pre najvyšších politických činiteľov, a tým i náhradou za chýbajúcu kritiku demokratickej opozície. Mala chrániť ríšu pred vznikajúcim vnútorným nebezpečením i vo vlastných radoch. Mala i dozorčiu povinnosť nad vedúcou vrstvou národa a štátu. V autoritatívnom nacistickom štáte mala nahradzovať verejnú mienku, ktorá sa v demokratických parlamentných štátoch prejavuje najmä v slobode tlače. Jej spravodajstvo malo byť otvorené, objektívne, verné, pravdivé

³⁴ ŠUA–Praha, fond ÚRP, k 343, sign. I–1 príloha k obežníku úradu ríšskeho protektora Nr. IA 4713 z 5. 5. 1939.

³⁵ ŠUA–Praha, 110–4–157, viď spisy o preložení Dr. Einmanna z Prahy do Berlína do RSHA v apríli 1944

³⁶ ŠUA–Praha, fond ÚRP, karton 312, sign. I–1d 6405

a ostro kritické. Týmto spravodajstvom sa mali dostať ku slovu jednotlivé skupiny obyvateľstva, ich mienka a nálady, kritika a návrhy k denným otázkam a zásadným problémom politického, hospodárskeho a kultúrneho života. SD mala mať nezávislé postavenie a moc vykladať svoje názory bez ohľadu na existujúce osoby a ideológiu.³⁷

Či už to bol prvý alebo druhý smer, obidva objektívne napomáhali upevňovaniu a udržaniu nacistickej expanzie a násilnej uzurpácie cudzích zemí a ich národov. Z tohoto dôvodu bola činnosť bezpečnostnej služby protihumánna a zločinecká. Takto sa pozeral na činnosť SD medzinárodný vojenský tribunál v Norimbergu, doložil svoju obžalobu desiatkami a stovkami písomných dokladov. Nemohol prísť k inému záveru, ako prišiel: prehlásil bezpečnostnú službu za organizáciu zločinnú.

Kriminálna polícia mala v Protektoráte vykonávať úlohy, ktoré nemohli byť zverené okresnej alebo miestnej polícii. Jej najčastejším „predbežným“ opatrením bola „preventívna väzba“, ktorá vo väčšine prípadov znamenala zavlčenie do koncentračného tábora. Činnosť kriminálnej polície bola riadená vedúcou úradovňou kriminálnej polície /Kriminalpolizeileitstelle/ so sídlom v Prahe. Táto ústredňa bola s pôsobnosťou pre celý protektorát a súčasne plnila zvláštne úlohy v Čechách. Pre Moravu bola ustanovená úradovňa kriminálnej polície v Brne. Pobočky /Aus-sendienststellen/ kriminálnej polície boli v sídlach vrchných zemských radov. Na rozdiel od územnej organizácie Gestapa sa v prípade kriminálnej polície obvody jej pôsobnosti vždy zhodovali s obvody oberlandrátov.³⁸

V českých zemiach pôsobili taktiež ochranné oddiely /Schutztaffeln/, všeobecne známe pod názvom **SS**.³⁹

Bola vytvorená veľmi tesná súvislosť medzi týmito oddielmi a bezpečnostnou políciou, najmä keď v novembri 1939 boli všetci úradníci Gestapa a kriminálnej polície prevzatí do SS, s hodnotami, ktoré zodpovedali ich funkciám. Okrem toho šéf nemeckej polície bol zároveň ríšskym vodcom SS a taktiež v protektoráte štátny tajomník bol vyšším vedúcim SS a polície.

Taktiež druhá ozbrojená zložka **NSDAP** – **úderné oddiely Sturmabteilungen**, skratkou nazývané **SA**, neboli u nás neznáme.⁴⁰

³⁷ Mls – Hradec Králové, Ls 64/47, BOBERACH, c.d. s.533–536, taktiež Šisler S., c.d. SAP, č.2, XIII, str. 88–90

³⁸ ŠUA–ÚRP–I 1 d 6405 – organizácia nemeckej kriminálnej polície z 25. júna 1941, napr. v júni 1941 boli pobočky Kripa v Kladne, Plzni, Klatovách, Českých Budějovciach, Tábore, Jičine, Kolíne, Pardubiciach, Hradci Králové, Jihlave, Zlíne, Moravskej Ostrave a Olomouci

³⁹ SS v akcii, Praha 1959, str. 19–20 a Československo a Norimberský proces s. 56–57, SS bola sformovaná Hitlerom v roku 1925 ako elitná skupina SA k pol. účelom pod zámienkou ochrany rečníkov vystupujúcich na verejných schôdzach.

⁴⁰ Československo a Norimberský proces s. 57–58, SA boli jednou z prvých formácií nacistickej

Vystupovali ako pomocné policajné a bezpečnostné oddiely.

Nemecké štátne ministerstvo vytvorené v auguste 1943 prevzalo od úradu ríšskeho protektora správu nemeckej polície. Bola to len formálna reorganizácia, pretože už od začiatku okupácie patrili záležitosti nemeckej polície K. H. Frankovi. Velitelia bezpečnostnej a poriadkovej polície mali pri štátnom ministerstve **zvláštne oddelenie**.

V roku 1944, kedy v českých zemiach zosilnela činnosť parašutistov a partizánov, boli v protektoráte nasadené niektoré nové formácie. Dokiaľ partizáni vystupovali v ojedinelých akciách, bola ich likvidácia výhradne vecou štátnej tajnej polície a bezpečnostnej služby SD. Po potlačení Slovenského národného povstania Himmler nariadil, aby „šéf pre potieranie band-ríše“ preložil svoje sídlo a štáb do Brna. Zároveň bol v Brne zriadený „štáb pre potieranie bánd-protektorát“, ktorý bol čiastočne podriadený veliteľovi poriadkovej polície v Prahe. V oblastiach so značnou partizánskou činnosťou boli z poriadkovej polície ustanovené tzv. **prepadové veliteľstvá**, a dobre vybavené malé, pohyblivé skupiny po 10 – 30 mužoch.

Nemecké policajné úrady vykonávali prísnu kontrolu a dozor nad činnosťou bývalého, sčasti prevzatého československého bezpečnostného aparátu. **Prevzali pôvodnú územnú štruktúru štátnych policajných úradov.**⁴¹ Pôsobnosť čes-

strany a pôvodným ochrancom nacionálneho socialistického hnutia. Boli založené v roku 1921 ako dobrovoľné vojenské organizácie. Ich hlavnou úlohou bolo vyvolanie výtržností, terorizovanie a odstraňovanie politických odporcov. Taktiež boli využívané na stráženie vojnových zajatcov, v koncentračných táborech a pod.

⁴¹ Šebor S. c.d. Vládní policie má nyní celkem 11 úřadů, a to:

1. policejní ředitelství v Praze /zřízeno cis. rozhodnutím čís. 35/1851 z.z.: jeho obvod byl rozšířen na území Velké Prahy par. 13 zák. č. 114/1920 Zb. poslední změny v místní příslušnosti provedeny vyhl. min. vnitř. č. 7/1939 Sb./
2. policejní ředitelství v Brně /zřízeno a organizováno nepublikovanými inertními předpisy, nově organizováno vyhl. min. vnitř. č. 285/1922 Sb., a č. 34/1926 Sb./
3. policejní ředitelství v Moravské Ostravě /zřízeno nařízením č. 210/1894 ř.z./
4. policejní ředitelství v Plzni /zřízeno nařízením č. 177/1939 ř.z./
5. policejní ředitelství v Českých Budějovicích /zřízeno vyhl. min. vnitř. č. 292/1936 Sb./
6. policejní ředitelství v Hradci Králové /zřízeno vyhl. min. vnitř. č. 169/1938 Sb./
7. policejní ředitelství v Olomouci /zřízeno vyhl. min. vnitř. č. 273/1938 Sb./
8. vládní policejní úřad v Kladně/zřízeno vyhl. min. vnitř. č. 490/1921 Sb./
9. vládní policejní úřad v Náchodě /zřízeno vyhl. min. vnitř. č. 292/1936 Sb./
10. vládní policejní úřad v Domažlicích / zřízeno vyhl. min. vnitř. č. 131/1938 Sb./
11. vládní policejní úřad v Jihlavě, /zřízen vyhl. min. vnitř. č. 343/1922 Sb./

koslovenskej tajnej polície bola po 15. marci 1939 celkom prevzatá do vlastnej ríšskej správy. Čiastočne tomu tak bolo i s kriminálnou políciou.⁴² Zostatok českej kriminálnej polície bol pod odborným dohľadom nemeckej kriminálnej polície. Ríšske ústredné miesta si súčasne vymienili rozhodovať o organizácii, početnej sile a výzbroji protektorátnych bezpečnostných zborov,⁴³ viď príloha č. 21, najmä četníctva.

Neurathovým výnosom z 13. septembra 1939 bol **veliteľ poriadkovej polície u ríšskeho protektora** poverený všeobecným služobným dohľadom nad uniformovanou políciou a četníctvom protektorátu, viď príloha č. 22. Uznesením vlády bola stanovená štruktúra četníctva.⁴⁴ Na ministerstvo vnútra boli menovaní dvaja **poverenci veliteľa poriadkovej polície**, ktorí súčasne vykonávali funkciu referentov pri úrade protektora. Mohli nazerať do všetkých spisov, žiadať informácie akéhokoľvek druhu a podávať námietky v záležitostiach plnenia policajnej služby. Okupanti neúnavne presadzovali, aby pôsobnosť i organizácia protektorátnych bezpečnostných zborov sa čo najviac priblížili nemeckým. 13. 3. 1940 oznámilo prezídium ministerstva vnútra zmenu pôsobnosti oddelení 12 a generálneho veliteľa četníctva. Zmena bola vykonaná z rozkazu úradu protektora.⁴⁵ Nová pôsobnosť zodpovedala záležitostiam spravovaným nemeckou poriadkovou políciou.

Aby vplyv na českú políciu bol pôsobivejší a jej využitie účelnejšie, nacisti dosadili na miesta vládných policajných úradov komisárskych správco. Napríklad list ministra vnútra predsedovi vlády z 13. 4. 1940 uvádza, že bez vedomia príslušných českých miest nastúpili **nacistickí komisárski správcovia** do vládných policajných úradov v Domažliciach, Moravskej Ostrave a Jihlave.⁴⁶

Heydrichova reforma verejnej správy znamenala zásadnú zmenu v organizácii pôvodne českej – domácej polície a četníctva. S platnosťou od 1. 7. 1942 na ministerstve vnútra zriaďuje služobné miesta **generálnych veliteľov uniformovanej a neuniformovanej polície.**⁴⁷ Objavil sa nový pojem **vládna protektorátna polícia**. Pod jednotným velením generálneho veliteľa uniformovanej protektorátnej polície /v úradnom styku bola používaná skratka GKUP/, bola zjednotená celá uniformovaná exekutíva, tj. četníctvo, uniformovaná vládna polícia, všeobecná vý-

⁴² RGBI-I, s. 1681 – nariadenie o vybudovaní správy a nemeckej bezpečnostnej polície z 1.9.1939, s. 10

⁴³ ŠUA-MV-B 2000 – č. 87 int. voj 39

⁴⁴ ŠUA-PMV-P 1942-19/2-40 – oznámenie prezídia ministerstva vnútra zo 4. 5. 1940, ako aj uznesenie vlády z 23. 11. 1939 a list PMR č. 6004/1940 /viď príloha č. 21/

⁴⁵ ŠUA-PMV-P 1272-7/3-1940 oznámenie prezídia ministerstvu vnútra

⁴⁶ ŠUA-PMV-P 2807-13/4-40 – list z 13. 4. 1940

⁴⁷ M. Šebor: Policie a samospráva, ročenka územní samosprávy v Čechách a na Moravě na rok 1945

konná policia, požiarna policia, a neskôr taktiež protektorátna núdzová výpomoc. Generálnemu veliteľovi neuniformovanej protektorátnej polície /GKUP/, bola podriadená kriminálna policia a všeobecná kriminálna policia. Súčasne boli menovaní **nemeckí inšpektori uniformovanej a neuniformovanej protektorátnej polície** /IdUP a IdNP/, vždy po jednom v Čechách a na Morave. Reforma v podstate znamenala prispôsobenie organizácie protektorátnych bezpečnostných zborov okupačným. **Uniformovaná policia** bola analógiou nemeckej poriadkovej polície a **neuniformovaná** nemeckej bezpečnostnej polície a boli im aj podriadené. Najtesnejšie zopätie úradu protektora s ministerstvom vnútra umožnilo okupantom bezprostredne riadiť činnosť protektorátnej polície.

Vytvorenie protektorátnej polície 1. 7. 1942 bolo uverejnené až vládnym nariadením z 28. 3. 1944. Nariadenie sa taktiež zaoberalo **inšpektormi protektorátnej polície**, ktorí boli pridelení k Zemským úradom: „za účelom zjednotenia policajnej výkonnej moci v zemiach Českej a Moravskej dosadzujú sa inšpektori protektorátnej polície. Ich pôsobnosť sa vzťahuje v rámci všeobecných zákonných predpisov na vedenie, menovite na úpravu služby a služobného dozoru, príberanie dorastu, výcviku, školenia, výstroja a výzbroje, služobnej disciplíny, osobných a hospodárskych záležitostí protektorátnej polície“.⁴⁸

Protektorátne policajné úrady boli taktiež nútené vykonávať niektoré úlohy okupačných úradov. Nariadením protektora z 23. 5. 1942 boli policajné riaditeľstvá v Prahe, Plzni, Olomouci, Brne a Moravskej Ostrave poverené vykonávaním **správy z ríšskeho príkazu**.⁴⁹ Predstavenými týchto policajných riaditeľstiev sa stali nacisti. Prešli na nich úlohy vrchných zemských radov, najmä keď správa z ríšskeho príkazu bola i pre policajné riaditeľstvá rozšírená druhým vykonávacím nariadením z 23. 3. 1944.⁵⁰

Starostom bola podriadená **obecná výkonná policia**.⁵¹ Obecná výkonná policia sa mala stať súčasťou potlačovateľského aparátu, najmä v tých menších obciach protektorátu, kde nebola okupačná posádka alebo protektorátna policia. Náklady tejto polície niesla obec, bola vyzbrojená ako četníctvo, vykonávala policajné úlohy a vybavovala dožiadania verejných úradov a súdov. Obce, ktoré neboli oprávnené zriadiť obecnú výkonnú políciu, boli povinné prispieť ročným príspevkom na udržiavanie poriadku a bezpečnosti.⁵²

Protektorátnej vláde nebolo priznané právo na utvorenie samostatnej vojen-

skej moci, resp. vlastnej vojenskej obrany, nakoľko formálne prevzala ríša „vojenskú ochranu protektorátu“, čl. 7 výnosu. Onedlho po vykonaní okupácie bola pod dozorom zmocnenca brannej moci u ríšskeho protektora úplne rozpustená bývalá čs. armáda,⁵³ a pridružené organizácie, ako napr. Stráž obrany štátu.⁵⁴ Spolu s nimi bolo zrušené autonómne vojenské súdnictvo.⁵⁵ Výrazom autonómnej moci vo vojenských veciach odvodené ale od ríšskeho zmocnenia, sa malo stať nové organizované tzv. **vládne vojsko**⁵⁶ v sile asi 7 000 mužov. Úlohou vládneho vojska mala byť ochrana vnútorného poriadku, pričom ale bolo úplne podriadené nemeckej brannej moci, nebolo vyzbrojené ťažkými zbraňami, a preto neschopné akýchkoľvek vážnych vojenských akcií. Počty boli naoktrojované tak, ako u četníctva a polície. Smutnú bilanciu nacistickej okupácie predstavuje 360 000 ľudských životov zo všetkých spoločenských skupín a politických smerov českého národa. Najväčší počet obetí prinášali predovšetkým antifašisti a demokraticky orientované sily, na prvom mieste členovia KSČ. Menšia časť obetí bola popravená na základe nefudských rozsudkov riadnych a mimoriadnych súdov na území protektorátu i v ríši. Väčšina bola umučená gestapom, alebo zahynula v koncentračných táborech len na základe policajno-administratívnych rozhodnutí. Terorizmus hitlerovského potlačovateľského aparátu nebol namierený len proti jednotlivcom a ich rodinám, ale prevažne proti celým skupinám obyvateľstva podľa politického zmýšľania /členovia politických strán a demokratických organizácií/, rasovej príslušnosti /židia, cigáni, inteligencia, štátni úradníci, atď/, náboženského vyznania a hlavne proti odbojovým pracovníkom všetkých smerov.

⁴⁸ Podľa vládneho nariadenia č. 77/1944 Zb. z. a n.

⁴⁹ Věst, nar. str. 118, príloha A z roku 1942

⁵⁰ Věst, nar. str. 45 z roku 1944

⁵¹ podľa vl. nar. č. 250/1942 Zb. z. a n.

⁵² podľa vl. nar. č. 34/1943 Zb. z. a n.

⁵³ vl. nar. č. 317/1939 Zb. z. a n.

⁵⁴ vl. nar. č. 3/1940 Zb. z. a n.

⁵⁵ vl. nar. č. 255/1940 Zb. z. a n.

⁵⁶ vl. nar. č. 216/1939 Zb. z. a n.

RESUMÉ

Doteraz chýba v právnohistorickej literatúre celistvejší obraz o bezpečnostných zložkách v Česku v rokoch 1939–1945. Na rozdiel od pomníchovského slovenského štátu, kde boli bezpečnostné zložky samostatné na území protektorátu bezpečnostnú správu priamo riadili a vykonávali zložky nacistického bezpečnostného aparátu priamo napojené na tretiu ríšu. Štruktúra bola zhodná. Policajné úrady, ktoré zastávali všeobecné policajné úlohy boli tvorené z poriadkovej, bezpečnostnej a správnej polície. Najdôležitejšie a v protektoráte úplne zastúpené boli poriadková polícia (Ordnungspolizei) a bezpečnostná polícia (Sicherheitspolizei). Poriadková polícia sa delila na ochrannú políciu (Schutzpolizei), četníctvo (Gendarmérie), obecnú výkonnú políciu (Gemeindevollzugspolizei) a požiarnú ochrannú políciu (Feuerschutzpolizei). Bezpečnostnú políciu tvorila štátna tajná polícia (Geheimstaatspolizei) spolu s bezpečnostnou službou (Sicherheitsdienst) a kriminálna polícia (Kriminalpolizei). Najviac známe a obávané bolo Gestapo, ktoré mohlo ako preventívne opatrenie nariadiť ochrannú väzbu (Schutzhaft). Išlo teoreticky o uväznenie na dobu neurčitú. Prakticky to znamenalo zatknutie, výsluch a deportácia do koncentračného tábora.